

Соловей Галина Сергіївна
Невмержицька Юлія Олександрівна

Маніпулювання історичною пам'яттю росіян для підтримки агресії проти України

УДК 32.019.5:355.01(470:477)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-6.17>

Соловей Галина Сергіївна
кандидат філософських наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Національного університету «Києво-
Могилянська академія»
вул. Сковороди, 2, Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-9535-4447

Невмержицька Юлія Олександрівна
студентка IV курсу спеціальності
291 «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Національного університету «Києво-
Могилянська академія»
вул. Сковороди, 2, Київ, Україна
ORCID: 0009-0007-1492-8706

За визначенням міжнародного права, Росія з 2022 року веде повномасштабну загарбницьку міждержавну війну проти України із застосуванням усіх форм насильства. Натомість у внутрішньодержавному російському дискурсі, який через масовану багаторічну пропаганду поширюється для внутрішньої аудиторії через державні ЗМІ, що не мають дієвої альтернативи, російська агресія подається як спеціальна військова операція для визволення братнього українського народу від неонацистської армії та уряду. Для формування образу ворога пропагандисти спираються на вже вкорінені в історичній пам'яті росіян міфи про перемогу над нацизмом у Великій Вітчизняній Війні. Стаття має на меті розкрити, як російські ЗМІ використовують історичні міфи для маніпулювання свідомістю російських громадян з метою мобілізації підтримки військової агресії проти України. За допомогою методу аналізу критичної літератури було виявлено три ключові міфи, що панують у російській пропаганді, а саме: Велика Вітчизняна війна, боротьба з неонацизмом та братерство народів. Це дало змогу визначити коди, які стали об'єктом подальшого дедуктивного контент-аналізу двох новинних сайтів *gazeta.ru* і *lenta.ru*, які були одними з перших в Google та мають вбудовану пошукову систему, у період 24/02/2022 – 24/04/2022. У російській пропаганді перших двох місяців війни міф Великої Вітчизняної війни навмисно змішує минуле і сучасність, гуртує націю проти зовнішнього ворога і готує її до основного свята – Дня Перемоги над неонацизмом, що є найуживанішим міфом у контексті російсько-української війни. Росія позиціонує себе як визволительку «братнього народу» України від українського ж уряду та армії, які уособлюють собою «неонацистського» ворога. Комбінації трьох міфів у новинних статтях підсилюють один одного і слугують для мобілізації російського населення для участі у війні проти України. Статті з кодом «Велика Вітчизняна війна» часто містять код «неонацизм», що підкреслює роль Росії у перемозі над нацистами у минулому, розділяє «український братній народ» та «українську армію і уряд», що отримують значення «неонацистів» та підтримує ідею героїзму Росії у боротьбі проти «неонацистів» сьогодні.

Ключові слова: російсько-українська війна, пропаганда, колективна пам'ять, братні народи, неонацизм, Велика Вітчизняна війна.

Вступ. Вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало для багатьох міжнародних аналітиків несподіванкою. Ця несподіванка для ліберальної міжнародної спільноти, у свою чергу, є результатом багаторічної російської пропаганди для зовнішніх аудиторій, які насолоджувалися «довгим миром» після завершення II Світової Війни і заспокоювали себе думкою, що повторення її жахів не є можливим. Аудиторія ж внутрішня, тобто російські громадяни, виявилися цілком готовими до загарбницьких дій на чужих територіях. Російські ЗМІ транслювали зовсім інші міфи власним громадянам, цілком відмінні від заспокоїливого «мирного» міфу про торговця дешевими енергоносіями, дещо ображеного на розширення НАТО на Схід для аудиторій колективного Заходу та міфу про Росію як єдину альтернативу капіталізму та експлуатації для аудиторій Глобального Півдня. Російсько-українська війна відкриває новий розділ в розумінні впливу пропаганди на формування переконань громадян задовго до початку активних військових дій, переміщуючи аналіз пропаганди у довоєнний та військовий час з галузі комунікативних студій до царини безпекових досліджень.

Стаття спирається на теорію конструктивізму, основним принципом якої є твердження, що люди

діють відповідно до об'єктів та інших акторів, на основі значення, яке ці об'єкти мають для них. Держави діють по-різному щодо своїх ворогів та друзів, оскільки вороги представляють загрозу, тоді як друзі – ні. Ця різниця у спільному сприйнятті об'єктів формує поведінку держав у міжнародних відносинах [10, с. 396–397]. Другий принцип теорії конструктивізму: реальність не є ні суб'єктивною, ні об'єктивною, а конструюється під час взаємодії акторів і є інтерсуб'єктивною [10, с. 406].

Масове сприйняття значень, зокрема, значень «героя» та «ворога» громадськістю формується і підтримується лідером або політичними елітами через пропаганду. У цьому дослідженні ми спираємося на визначення мети пропаганди, сформульоване ще у 1928 році Едвардом Бернейсом. Він стверджував: «Вся основа успішної пропаганди полягає в тому, щоб мати мету, а потім намагатися досягти її через точне знання громадськості та змінюючі обставини, щоб маніпулювати цією громадськістю та впливати на неї» [7, с. 112].

Пропаганда і міф активно взаємодіють між собою в сучасному суспільстві. По-перше, пропаганда може використовувати міфологічні елементи для створення відчуття спільності серед громадськості. По друге, міфи можуть – стати основою

для пропагандистських кампаній. По-третє, пропаганда може утримувати існуючі міфи в суспільстві, підсилюючи їх вплив через засоби масової інформації. По-четверте, пропаганда може змінювати сприйняття міфів та змінювати їх інтерпретацію відповідно до потреб режиму чи політичної групи. Нарешті, пропаганда може використовувати міфи для створення міфологічних ворогів, які об'єднують громадян навколо спільної загрози. Це може сприяти мобілізації суспільства для підтримки конкретних дій чи політичних рішень. Шерлок наголошує на важливості політичних міфів для управління політичним режимом. Він стверджує, що політичні лідери використовують міфи для зміни історичного нарративу шляхом контролю над сприйняттям минулого, щоб легітимізувати свою владу і отримувати підтримку для своїх політичних дій [8, с. 4–5]. Шерлок вказує на відмінності між історією та міфом. Історія ґрунтується на об'єктивному дослідженні та уникає заздалегідь визначених результатів. Вона спрямована на систематичне і критичне дослідження минулого без передбачених поглядів чи підходів. Міф, натомість, не аналізує історичні події, а представляє їх як вже вирішені та проаналізовані. Міф може включати правдиві елементи, але його форма і використання фактів є драматичними та суб'єктивними. Події відбираються з урахуванням цілей міфу, і факти, які можуть загрожувати цілісності міфу, можуть бути ігноровані або спотворені [8, с. 5].

Важняк та Льюїс обговорюють роль міфів з метою формування колективної пам'яті, розглядаючи її як втілення культурних репрезентацій минулого. На їхню думку, нав'язування суспільству спільної пам'яті часто відбувається саме через міфи: «Політичний міф є специфічним різновидом міфу: він містить символічні уявлення про владу та виправдовує політичний статус-кво» [9, с. 23]. Політичні лідери та рухи можуть використовувати міфи як засіб впливу на суспільну свідомість та пам'ять і створення нових репрезентацій минулого, які відповідають політичним цілям. Нова політична влада може ліквідувати або адаптувати існуючі репрезентації минулого, щоб створити власні нарративи, які відповідають їхнім цілям і ідеології.

Ця робота спирається на аналіз попередніх досліджень, зокрема Коростеліної [5], Грідіної [1], Бабака [3], Федір, Журженко та Льюїса [4], Ткаченка [2], Нурденбоса [6], для визначення ключових міфів, на які спирається російська пропаганда для мобілізації російського населення, але, водночас, цією статтею автори прагнуть заповнити прогалину в результатах попередніх досліджень, здійснивши контент-аналіз провідних російських новинних сайтів *gazeta.ru* та *lenta.ru* за лютий-квітень 2022 року задля визначення частоти вживання трьох ключових міфів та їхньої комбінації.

Метою дослідження є з'ясувати, які міфи регулярно використовуються російськими ЗМІ з метою мобілізації російського населення для підтримки агресії Росії проти України. Мова йде про мобілізацію як процес залучення людей і ресурсів для досягнення певної мети. Дослідницьке питання, яке буде розкрито у статті: як маніпуляція російською історичною пам'яттю у вигляді домінуючих міфів, спрямованих на підтримку російської агресії проти України, використовується ЗМІ під час повномасштабного російського вторгнення в Україну (з 2022 року). Об'єкт дослідження – статті з інтернет-видань новин (*lenta.ru* і *gazeta.ru*) і релевантні дослідження пропаганди в контексті російсько-української війни. Повідомлення з двох інформаційних джерел будуть піддані дедуктивному контент-аналізу. Цей метод передбачає систематичне вивчення текстів новинних статей за вказаних період згідно до предмета дослідження: маніпулювання свідомістю російського населення на основі трьох визначених раніше міфів: «Велика Вітчизняна війна і перемога в ній», «Боротьба з неонацизмом» і «Братерство народів».

Методи дослідження полягають у детальному аналізі літератури для визначення основних міфів, які використовує російська пропаганда для формування колективної історичної пам'яті та мобілізації російського населення задля здійснення агресії проти України. Спираючись на три ключові міфи, були розроблені коди для охоплення цих міфів у межах зібраних даних. Наступним кроком є аналіз даних для пошуку та підрахунку повторюваних міфів та інтерпретація результатів.

Джерелами даних є 2 російських новинних ресурси, які першими були представлені в Google за виразом «новости России». Обрано лише два джерела з тієї причини, що всі ЗМІ Росії контролюються та цензуруються владою, а тому джерела новин повторюють одне одного. Новинні сайти *gazeta.ru* і *lenta.ru*, є одними з перших в пошуковій системі Google та обладнані зручною вбудованою пошуковою системою. За її допомогою на кожному з сайтів за встановлений період часу (24/02/2022 – 24/04/2022) було проведено вибірку статей по кожному з трьох кодів. Для аналізу обрано цей період, щоб продемонструвати, як маніпуляція колективною історичною пам'яттю росіян підтримувалася у ЗМІ з першого дня вторгнення в Україну. Закодовано загалом 138 статей із двох новинних сайтів. Значну кількість статей застосовано до кількох кодів, адже часто одна стаття містить комбінацію двох або усіх трьох кодів. На основі трьох визначених на першому етапі дослідження кодів («Велика Вітчизняна війна і перемога в ній», «боротьба з неонацизмом» і «братерство народів») до вибірки потрапили лише ті статті, які були написані росіянами чи українцями або цитували росіян чи українців і були безпосередньо

пов'язані з війною в Україні чи відносинами між Росією та Україною. Щодо першого коду, застосовано словосполучення «Великая Отечественная война». Щодо другого коду, для пошуку використано слова «нацисты», «нацизм», «неонацизм», «неонацисты», «фашисты», «бандеровцы», «фашизм» і «фашисты». Щодо останнього коду застосовано слова «братство», «единый народ» і «братский народ».

1. Ключові міфи, на які спирається російська пропаганда

Література, обрана нами для аналізу, відповідає критеріям академічності та відповідності темі, охоплюючи період від 2013 року по 2022 рік. У кожній зі статей нас цікавили висновки авторів щодо того, які міфи вони вважають ключовими у російській пропаганді для маніпуляції колективною пам'яттю росіян задля підтримки агресії проти України.

Ірина Грідіна [1] зазначає, що маніпуляції історичною пам'яттю певним чином формують взаємовідносини України і Росії, і як наслідок визначають «температуру» відносин між її громадянами. Авторка зазначає, що традиційно Росія дивилась на Україну очима «старшого брата» і цим архетипом братських стосунків намагається і сьогодні підмінити взаємовідносини уже незалежних держав. Дослідниця, перш за все, відзначає важливість в сучасній Росії історії Великої Вітчизняної війни і перемоги, концепція яких підтримується і захищається на державному рівні від переписування, адже ці наративи грають значну роль у створенні позитивного іміджу радянського минулого. Крім того, Грідіна відзначає навмисне негативне ідеологічне забарвлення історичних постатей. Присвоєння звання Героя України Степану Бандері у 2010 році викликало негативну реакцію МЗС Росії, в той час як призначення Роману Шухевичу цього звання у 2007 році не викликало такого резонансу, оскільки саме образ Бандери був правильним чином ідеологічно обрамлений російською пропагандою. Грідіна робить висновок, що застосування подібних маніпуляцій спільною пам'яттю представляє неабияку загрозу, адже риторика на вищому рівні через ЗМІ доводиться до пересічного громадянина, який її всмоктує і формує власний погляд не тільки на міждержавні відносини, але й і на відносини між народами.

Бабак [3] зазначив, що російська пропагандистська кампанія, яка розпочалася наприкінці 2013 року напередодні вторгнення Росії на Донбас, мала на меті дискредитацію України та Заходу. Бабак наголосив на тому, що російська пропаганда широко поширювала наратив про Україну як невдалу державу: пропаганда акцентувала увагу на проблемах в Україні, таких як корупція та валютна нестабільність, розповсюджувала «страшилки» та міфи, стосовно того, що українці замерзнуть взимку, не матимуть достатньо

газу та інших ресурсів, і паралельно намагалася демонструвати залежність України від західних партнерів. Продовжуючи ідею, Бабак говорить про поширення наративу щодо присутності НАТО в Україні, підкреслюючи американський вплив, що створює враження загрози з боку Заходу та повну залежність України від партнерів, від чого її потрібно «рятувати», адже російська пропаганда стверджує, що співпраця між Заходом та Україною лише завдає страждань українцям та є суто негативним досвідом. Російська пропаганда спрямовує зусилля на дискредитацію української влади з метою створення негативного образу України та її лідерів. Щодо української влади пропаганда використовує терміни, такі як «хунта», «націоналістична диктатура» або «фашисти», що підсилюють імідж нелегітимності влади та викликають недовіру до українських владних інститутів. Крім того, російська пропаганда активно поширює інформацію про радикальні організації в Україні, такі як «Правий сектор», «Азов», «Айдар», «ВО Свобода», та намагається змалювати їх як злочинців. ЗМІ мають на меті створити переконати аудиторію, що ці організації є загрозою для українців, розповсюджуючи історії про жертви та руйнування на Донбасі «київськими карателями». Так виник наратив про геноцид російськомовного населення націоналістами, та, нібито, поширення русофобії серед українського суспільства, і створення образу українського суспільства як ворожого до Росії. А натомість ЗМІ намагаються переконати громадськість, що Росія не залучена до війни в Україні представляють Росію як державу-миротворця, яка внесла найбільший внесок у зупинення війни.

Джулі Федір, Тетяна Журженко та Саймон Льюїс [4] також занурюються в питання зв'язку колективної пам'яті та початку агресії на Донбасі. Дослідники прослідковують взаємозв'язок між пострадянськими «війнами пам'яті» – тривалою боротьбою за визначення минулого як основу для теперішніх і майбутніх ідентичностей – і справжньою війною в Україні, і роблять висновок, що політика пам'яті сформувала та спонукала нинішнє насильство в Україні. Дослідники підкреслюють важливість метафор у підтриманні хибних уявлень про минуле. Однією з найвпливовіших метафор, за допомогою яких часто розглядалися відносини України та Росії, є наратив спорідненості, що відповідає за емоційний вимір війн пам'яті. Російські ЗМІ часто наголошують на розчаруванні, що рідні слов'янські народи тепер стають ворогами. Міф «братерства» тепер фактично вивернуто навиворіт і трансформовано в нову ключову метафору «зради». Це сприяє радикальному обмеженню доступних ролевих категорій до суворого вибору: брат чи зрадник. Крім того, дослідники відзначають те, що післявоєнний Радянський Союз черпав свою легітим-

ність з перемоги над нацистською Німеччиною, а офіційне уявлення про війну ґрунтувалося на героїчному наративі «Великої Вітчизняної війни». Ця політика сприяла консолідації колективної ідентичності та формуванню наднаціональної спільноти «радянського народу». Пройшли десятиліття, а радянська перемога й нині є найважливішою історичною подією, яка закладає основу для пострадянсько-російської національної ідентичності. Уряди Радянського Союзу та пострадянської Росії вкладали значні ресурси у створення та підтримку культу перемоги як інструменту національної консолідації та патріотичного виховання. Більш того, дослідники виділяють наратив розгрому фашизму як ще один важливий елемент політики Росії. Пропагандисти сучасної Росії використовують пам'ять про Другу світову війну для підбурювання антиукраїнських настроїв шляхом прирівнювання українського націоналізму до німецького нацизму. Цей прояв можна побачити в тому, як російські ЗМІ систематично демонізують продемократичні сили в Україні як «неонацистів». Таким чином, через кілька десятиліть після перемоги над нацистською Німеччиною Росія стверджує, що стикається з тим самим викликом – загрозою фашизму. Дослідники вважають, що «антифашизм» став центральним елементом нової національної ідеї та двигуном масової націоналістичної мобілізації в сучасній Росії. Війна породила появу нового концепту пострадянської політики пам'яті: злиття елементів минулого й сьогодення. Один з найяскравіших проявів цього розмивання кордонів відбувся у 2014 році в Донецьку на День Незалежності України, коли українських в'язнів примусили брати участь у «параді ганьби». Цей парад був імітацією сталінського «Параду переможених» 1944 року, де німецьких військовополонених проводили через місто, супроводжуючи їх образливими коментарями та діями, та очищали дорогу за ними, як ніби вони брудне сміття.

Український історик Василь Ткаченко [2] також обстоює думку, що політична верхівка Російської Федерації прагне обґрунтувати імперські амбіції за допомогою історичних спекуляцій, зокрема подіями Другої світової війни, створюючи міф СРСР та його правонаступницю Росію як борця за мир і рятівника всього світу від фашистської загрози. Крім того, автор стверджує про існування міфу визволення, який застосовувався ще у 1939 році під час радянської окупації Східної Європи, а потім використовувався у 2014 році як обґрунтування окупації українських територій.

Борис Нурденбос [6] продовжує думку, що Росія маніпулює колективною пам'яттю таким чином, що перетворює сучасних українських націоналістів на заступників історичних антагоністів Росії («нацистів», «бандерівців», «колективного

Заходу»). Від представників влади та медіа часто можна почути слова «денацифікація» України та ліквідація «бандерівського керівництва» країни. Крім того російське керівництво возвеличує роль росіян у Другій світовій війні, розглядаючи неспровоковану агресію Росії як відтворення героїзму минулого. Це робить російських солдатів причетним до міфу героїзму, який передбачає їхню нібито неминучу перемогу та виправдовує знищення життів українців. Особливу увагу дослідник приділяє «конспірологічній пам'яті», яка спирається на основні думки прихильників теорії змови: «усе пов'язано» і «ніщо не є таким, як здається». Коли сучасні українці виглядають інакше, ніж історичні бандерівці чи нацисти, то саме це робить «україноцизм» таким невимовним і загрозливим для Росії. І якщо зв'язок між українськими та західними ворогами важко помітити, то його, мабуть, ретельно приховували.

Таким чином, різні дослідники роблять схожі висновки щодо того як маніпулювання колективною історичною пам'яттю використовується для мобілізації російського населення для підтримки агресії Росії проти України. Зважаючи на висновки авторів оглянутих статей можна виділити три широкі наративи російської пропаганди: «Велика Вітчизняна війна та перемога в ній», «боротьба з неонацизмом» та «братерство народів».

Ключові міфи російської пропаганди в новинних статтях в перші два місяці російсько-української війни.

За трьома визначеними кодами у встановлений період було відібрано різну кількість новинних статей.

Код: «Велика Вітчизняна війна». Кількість статей: 207 (всі), 15 (релевантні), 7 містять код «нацизм», 1 містять код «братерство народів», 1 містять всі коди. Код: «Нацизм». Кількість статей: 162 (всі), 103 (релевантні), 9 містять код «Велика Вітчизняна війна», 4 містять код «Братерство народів», 2 містять всі коди.

Код: «Братерство народів». Кількість статей: 101 (всі), 20 (релевантні), 5 містять код «Велика Вітчизняна війна», 11 містять код «Нацизм», 3 містять всі коди.

Велика Вітчизняна війна – так російська історіографія називає період Другої світової війни 1941–1945 років, починаючи з моменту вторгнення – німецької армії в СРСР. Сама назва вже досить маніпулятивна, адже цей термін має на меті змінити значення конфлікту та підкреслити думку про те, що військові зусилля Радянського Союзу були спрямовані на захист Вітчизни, тим самим відволікаючи увагу від того факту, що СРСР у 1939 році був однією з країн, що розв'язали Другу світову війну. Міф «Великої Вітчизняної війни» використовується в засобах масової інформації як засіб мобілізації населення та підтримання духу народу.

Наприклад:

«Он [Кадыров] напомнил о таком же единстве в период Великой Отечественной войны» [Істомін, 2022, 19 квітня],

«Коллективный Запад снова объединился против нас, как и во времена Великой Отечественной войны... И у нас нет другого пути, только добиться сдачи марионеточного киевского режима, только добиться полного разгрома националистических батальонов и, конечно же, добиться честного и справедливого суда над нацистскими преступниками и всеми, кто сегодня уничтожает «Русский мир». ... Победа будет за нами! Мы победим!» [Романова, 2022, 7 квітня].

Через постійні порівняння, пропаганда створює ототожнення між подіями, що відбувалися 70 років тому і зараз – війною в Україні.

Міф «Великої Вітчизняної війни» також використовується, щоб показати, як нібито Україна зневажає події Другої світової війни.

Наприклад, «...несмотря на заявления Зеленского о том, что он не является и не может быть нацистом, Украина все же вышла из соглашения о защите памятников героям Великой Отечественной войны, которое существовало в рамках СНГ...» [Кошечкіна, 2022, 19 березня].

«В украинском городе Мукачево демонтировали советский обелиск, установленный в честь солдат Великой Отечественной войны» [Запольская, 2022, 19 квітня].

Пропаганда через маніпулювання міфом намагається відобразити Росію як країну, що дбає про збереження пам'яті героїв війни, а Україну як країну, яка руйнує пам'ять про солдат, що боролися за свою Батьківщину під час Другої світової війни. Пропаганда протиставляє добро і зло, прикріплюючи ярлики героя та лиходія до Росії та України відповідно.

Ще одним важливим аспектом маніпуляції через наратив «Великої Вітчизняної війни» є підготовка та проведення Дня Перемоги:

«...российские росгвардейцы вместе с местными жителями приводят в порядок памятники героям Великой Отечественной войны на территориях, освобожденных от нацистов. По его словам, это великолепные кадры, полные достоинства и естественного для российского народа почитания подвига предков» [Чернов, 2022, 13 квітня],

«День Победы – великий, знаковый праздник для народа республики. На протяжении всех восьми лет нашей независимости, несмотря ни на что, 9 Мая мы чествовали, вспоминали подвиги наших предков, совершенные ими во время Великой Отечественной войны, благодарили ветеранов за их мужество и героизм. Этот год также не станет исключением» [Місник, 2022, 15 квітня].

У Росії День Перемоги, на відміну від інших країн, не просто день вшанування, а урочисте святкування із залученням значних матеріальних ресурсів як для проведення масштабного параду, так і для активної роботи мас-медіа та пропаганди. Вони працюють на консолідацію сучасного населення Росії і піднесення його духу. З 2014-ого року святкування Дня Перемоги символічно підтверджує перемогу над нацистами під час Другої світової війни і готовність знову перемагати так званий нацизм тільки уже у вигляді української армії.

Цьому підтвердженню є важливий акцент медійної риторики на значенні ролі Росії в перемозі над нацистами:

«Историческая правда является главным оружием в борьбе с нацизмом. Советский Союз уже выполнял эту историческую миссию нашего народа, мы один раз уже обеспечили победу над нацизмом. Наш народ, наша страна точно сделает все, для того чтобы нацизм никогда больше не смог поднять голову не только у нас, в России, но и нигде в мире» [Львова, 2022, 19 квітня].

Таке використання міфу «Великої Вітчизняної війни» зазвичай супроводжується міфу «нацизму», щоб підкреслити боротьбу добра (представленого Росією) зі злом (у вигляді нацизму), що водночас відіграє важливу роль у наданні Росії ролі героя у війні в Україні.

Наратив «нацизму» широко використовується російськими ЗМІ і включається у будь-який контекст, пов'язаний з війною в Україні, незалежно від його релевантності. Цей наратив спрямований на створення образу України як країни, де переважають націоналістичні ідеї, і намагається створити асоціацію між українськими патріотами та нацистськими силами, щоб виправдати дії Росії в Україні.

Порівняння нацизму Другої світової війни і сучасного «неонацизму» є найбільш поширеною маніпуляцією всередині цього міфу. Пропагандисти намагаються прирівняти українську армію та патріотів до нацистського режиму. Такий підхід допомагає дискредитувати українську сторону, змальовуючи її як загрозу миру:

«А методы, которые использовали украинские вооруженные формирования против жителей Донбасса можно сравнить с политикой геноцида нацистской Германии и их пособников – украинских националистов» [Запольская, 2022, 23 березня],

«В свою очередь, радикальные украинские группировки используют тактику фашистов во время Второй мировой войны...» [Поллітова, 2022, 23 березня].

Пропаганда використовує аналогії з історії для змішання минулого та сучасності, маніпулюючи пам'яттю російського населення. Порівняння подій теперішнього часу з трагічними історичними періодами, такими як Друга світова війна, формує

сприйняття війни в Україні через негативні метафори, що посилюють емоційний вплив на аудиторію. Ці елементи маніпуляції допомагають створити негативний образ українського керівництва та військових структур.

Наратив «нацизму» також використовується в контексті визволення цивільного населення України від нацистів. В цьому наративі створюється чітке протиставлення між добром і злом: Росія зображується як визволитель, тоді як український уряд та армія уособлює лиходія:

«Сегодня солдаты и офицеры – на передовой, защищают мирных жителей Украины, Донбасса, России от нацистов. Нам важно быть вместе, быть едиными для того, чтобы выстоять и вернуть долгожданный мир на Донбасс, защитит людей от нацизма» [Романова, 2022, 9 березня],

«Ростки фашизма дали достаточно глубокие корни на Украине, которые нужно выкорчевывать. И российские вооруженные силы сейчас проводят специальную военную операцию для того, чтобы защитит людей, произвести демилитаризацию и денацификацию Украины» [Шаповалова, 2022, 22 березня].

Через міф українського неонацизму створюється яскравий поділ, де Росія, нібито, визволяє українських мирних жителів від нацистської загрози, які уособлюють українська влада та військо. Таким чином, пропаганда виправдовує агресію Росії та надає привід для підтримки суспільством військових дій в Україні. ЗМІ акцентують на важливості єдності в боротьбі проти нацистських загроз задля «визволення» як українських територій, так і територій інших держав Європи, підсилюючи відчуття патріотизму в Росії:

«Более 75 лет прошло, а тема становится все актуальнее, ждем празднования освобождения от нацистов Мариуполя. В мире, как видите, ничего не меняется» [Кошечкіна, 2022, 13 квітня],

«...спустя 77 лет после победы в Великой Отечественной войне Россия вынуждена вновь бороться с нацизмом и освобождать от него страны Европы» [Абрамов, 2022, 20 квітня].

Міф «братерства російського та українського народів» має на меті стерти кордони між Росією та Україною, демонструючи, що ці нації є нібито одним народом. Це вигідно для тих, хто веде війну, оскільки цей міф виправдовує військові дії та агресію на території України, аргументуючи, що Україна як окрема країна не існує. Шляхом підкреслення спільності і родинних зв'язків, пропагандисти намагаються переконати громадськість, що Росія захищає своїх «братів» в іншій частині колись єдиної нації. У середині міфу «братерства» ми виділили два основні аргументи. У першому висловлюється думка, що українська нація як така навіть не існує. Російські ЗМІ намагаються представити незалежну Україну в негативному світлі та водночас підси-

лити ідею об'єднаності народів Росії та України як позитивний аспект. Ця лінія спрямована на маніпулювання громадською думкою, переконуючи, що Україна як самостійна держава не має жодного історичного чи культурного підґрунтя:

«Ради мифической «истории Украины» XIV–XVII веков уничтожалась идея единого русского народа. Галерея XX века вообще составлена лишь из зоологических нацистов, душегубов и коллаборантов» [Істомін, 2022, 5 квітня].

«Мы один народ. Вспомните о нашей общей истории. У нас общие победы. Одна культура, одна вера» [Клестер, 2022, 24 лютого].

У цій лінії маніпулювання міфом чітко акцентується аспект історії. Шляхом навмисного спростування та перекичування історичних фактів, російські ЗМІ намагаються пояснити, чому незалежна Україна не має права на існування. Створення маніпулятивних інтерпретацій історії має на меті впливати на сприйняття громадськості та формувати у неї спотворене уявлення про сучасні події.

Друга лінія міфу про «братерство» фокусується на «порятунку». В цьому контексті, як і всередині міфу «нацизму», протиставляються добро і зло. Цей міф допомагає виправдовувати дії Росії через розбудову архетипу «визволителя»:

«Депутат Госдумы подчеркнул, что военная операция военнослужащих российской армии направлена не против народа Украины, а против «бандеровцев, захвативших власть», и на помощь братскому народу» [Кулікова, 2022, 24 лютого],

«...положить конец тирании киевского режима, основательно уничтожить

национализм и освободить из многолетнего заточения братский украинский народ» [Кошечкіна, 2022, 19 березня].

Тут спостерігається чітке розмежування між цивільним населенням та владою, акцентується на порятунку народу від уряду та армії. Цей міф активно використовується разом з міфом «нацизму», щоб демонізувати українське керівництво і відобразити дії Росії як акт порятунку братнього народу від негативних впливів нелегітимної української влади.

Висновки. Контент-аналіз російських новинних сайтів за двомісячний період від початку повномасштабного російського вторгнення виявив, що російська пропаганда, використовує міфи «Велика Вітчизняна війна», «нацизм» та «братерство народів» для маніпуляції свідомістю росіян задля підтримки ними агресії проти України.

Трансльований міф «Великої Вітчизняної війни» навмисно прирівнює події Другої Світової війни та війну в Україні. Це створює не лише історичні паралелі, але й апелює до перемоги «наших» над «ворогам». Крім того, цей міф залучено до створення образу України як країни, що зневажає події

Другої світової війни, натомість Росія вшановує пам'ять загиблих героїв. Третя лінія міфу акцентує на підготовці до Дня Перемоги у Великій Вітчизняній війні, що, можемо припускати, на думку пропагандистів мав би збігтися в часі з «перемогою» в Україні над «неонацизмом».

Міф «нацизму», за результатами контент-аналізу, чисельно переважає в російському медіа-дискурсі в контексті війни в Україні. Він використовується для порівняння українських збройних сил та влади із нацистською Німеччиною з метою делегітимізації українських уряду, водночас викликаючи сильні негативні емоції, пов'язані зі звірствами, скоєними під час Другої світової війни. Такий підхід створює чітке протиставлення між Росією, яка позиціонує себе як визволителя, та Україною, яка розділяється на «народ», який є на думку пропагандистів «братнім» та «нацистів». І ось ця Україна «нацистів» позиціонується як загроза мирному українському населенню. Таким чином міф про «нацистів» при владі в Україні виправдовує військові дії Росії в Україні.

Міф «братерства народів» використовується російськими ЗМІ для підризу легітимності української державності як такої. Ця стратегія направлена на заперечення існування незалежної України, роблячи акцент на ідеї об'єднаності Росії та України через народи в єдиній державі. Крім того, цей міф активно використовують для виправдання дій Росії через створення для неї образу визволителя братнього народу від негативних впливів нелегітимної української влади.

Аналіз також виявив комбінації цих трьох міфів у новинних статтях. Статті з кодом «Велика Вітчизняна війна» часто містять код «нацизм», що підкреслює роль Росії у перемозі над нацистами у минулому та підтримує ідею героїзму Росії у сьогоденні. Подібним чином код «братерство народів» часто поєднується з кодом «нацизм», що свідчить про те, що поняття братерства часто використовується для виправдання військових дій Росії, яка, нібито, прийшла рятувати «братів» від «нацистів».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грідіна, І. Історична пам'ять у відносинах України і Росії. Історичні і політологічні дослідження, 2013. 2, 286–290.
2. Ткаченко, В. *Наративи історичної пам'яті в політичному транзиті України та Росії: монографія*. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». 2020.
3. Babak, A. Made in Russia: Narratives and methods of Russian propaganda's war on Ukraine. In Words and Wars. Ukraine Facing Kremlin Propaganda, 2017. p. 13–22. https://issuu.com/internews-ukraine/docs/words_and_wars
4. Fedor, J., Lewis, S., & Zhurzhenko, T. Introduction: War and Memory in Russia, Ukraine, and Belarus. SpringerLink. 2017. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-66523-8_1

5. Korostelina, K. War of textbooks: History education in Russia and Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*, 2010. 43(2), 129–137. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2010.03.004>
6. Noordenbos, B. Memory wars beyond the metaphor: Reflections on Russia's mnemonic propaganda. *Memory Studies*, 2022. 15(6), 1299–1302. <https://doi.org/10.1177/17506980221134676>
7. *Propaganda_Edward_L_Bernays_1928.pdf : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive*. (6. д.). Internet Archive. https://archive.org/details/Propaganda_Edward_L_Bernays_1928.pdf
8. Sherlock, T. Historical Narratives in the Soviet Union and Post-Soviet Russia. Palgrave Macmillan US. 2007. <https://doi.org/10.1057/9780230604216>
9. Wawrzyniak, J., & Lewis, S. Communism, Myth and Memory. In Veterans, Victims, and Memory: The Politics of the Second World War in Communist Poland (NED-New edition, pp. 19–41). Peter Lang AG. 2015. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv9hj9xq.7>
10. Wendt, A. Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 1992. 46(2), 391–425. <http://www.jstor.org/stable/2706858>

REFERENCES:

1. Babak, A. (2017). Made in Russia: Narratives and methods of Russian propaganda's war on Ukraine. In Words and Wars. Ukraine Facing Kremlin Propaganda (p. 13–22). https://issuu.com/internews-ukraine/docs/words_and_wars
2. Fedor, J., Lewis, S., & Zhurzhenko, T. (2017). Introduction: War and Memory in Russia, Ukraine, and Belarus. SpringerLink. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-66523-8_1
3. Hridina, I. (2013). Istorychna pamiat u vidnosynakh Ukrainy i Rosii. Istorychni i politolohichni doslidzhennia, 2, 286–290.
4. Korostelina, K. (2010). War of textbooks: History education in Russia and Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*, 43(2), 129–137. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2010.03.004>
5. Noordenbos, B. (2022). Memory wars beyond the metaphor: Reflections on Russia's mnemonic propaganda. *Memory Studies*, 15(6), 1299–1302. <https://doi.org/10.1177/17506980221134676>
6. *Propaganda_Edward_L_Bernays_1928.pdf : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive*. (6. д.). Internet Archive. https://archive.org/details/Propaganda_Edward_L_Bernays_1928.pdf
7. Sherlock, T. (2007). Historical Narratives in the Soviet Union and Post-Soviet Russia. Palgrave Macmillan US. <https://doi.org/10.1057/9780230604216>
8. Tkachenko, V. (2020). Naratyvy istorychnoi pamiaty v politychnomu tranzyti Ukrainy ta Rosii: monohrafiia. DU «Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy».
9. Wawrzyniak, J., & Lewis, S. (2015). Communism, Myth and Memory. In Veterans, Victims, and Memory: The Politics of the Second World War in Communist Poland (NED-New edition, pp. 19–41). Peter Lang AG. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv9hj9xq.7>
10. Wendt, A. (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391–425. <http://www.jstor.org/stable/2706858>

The manipulation of Russian historical memory to support aggression against Ukraine

Solovei Galyna Serhiivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department
of International Relations
National University of Kyiv-Mohyla
Academy
Skovorody str., 2, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9535-4447

Nevmerzhytska Yuliia Oleksandrivna

4th year BA Student, Specialty
291 "International Relations, Public
Communications and Regional Studies"
National University of Kyiv-Mohyla
Academy
Skovorody str., 2, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0009-0007-1492-8706

According to international law, since 2022, Russia has been waging a full-scale aggressive interstate war against Ukraine using all forms of violence. Instead, in the Russian domestic discourse, which is disseminated to the domestic audience through state media that have no effective alternative through massive long-term propaganda, Russian aggression is presented as a special military operation to liberate the fraternal Ukrainian people from the neo-Nazi army and government. To form the image of the enemy, propagandists rely on the myths about the victory over Nazism in the Great Patriotic War that are already rooted in the historical memory of Russians. The article aims to reveal how the Russian media uses historical myths to manipulate the consciousness of Russian citizens to mobilize support for military aggression against Ukraine. Using the method of critical literature analysis, three key myths prevailing in Russian propaganda were identified, namely: The Great Patriotic War, the fight against neo-Nazism, and the Brotherhood of Nations. This made it possible to determine the codes that became the subject of further deductive content analysis of two news sites, gazeta.ru and lenta.ru, which were among the first to be found on Google and with a convenient search engine in the period from February 24, 2022, to April 24, 2022. In the Russian propaganda of the first two months of the war, the narrative of the Great Patriotic War deliberately mixes past and present, unites the nation against an external enemy, and prepares it for the main holiday, Victory Day over Neo-Nazism, which is the most commonly used narrative in the context of the Russian-Ukrainian war. Russia positions itself as the liberator of the "brotherly people" of Ukraine from the Ukrainian government and army, which represent the "neo-Nazi" enemy. The combinations of the three narratives in the media discourse reinforce each other and serve to mobilize the Russian population to participate in the war against Ukraine. Articles coded "Great Patriotic War" often contain the code "neo-Nazism," which emphasizes Russia's role in defeating the Nazis in the past, separates the "Ukrainian brotherly people" from the "Ukrainian army and government" as the "neo-Nazis" and supports the idea of Russia's heroism in the fight against the "neo-Nazis" today.
Key words: Russian-Ukrainian war, propaganda, collective memory, fraternal peoples, neo-Nazism, Great Patriotic War.